

Rada Europy na rzecz ochrony środowiska

referat wygłoszony podczas inauguracji sesji naukowej
„Badania naukowe w Pieninach '97” w Czerwonym Klasztorze
przez A. Antonietiego – Zastępcę Przewodniczącego Rady Europy

ALDO ANTONIETTI

CO TO JEST RADA EUROPY?

Rada Europy została powołana w dniu 5 maja 1949 przez dziesięć krajów europejskich: Belgię, Danię, Francję, Irlandię, Włochy, Luksemburg, Holandię, Norwegię, Szwecję oraz Zjednoczone Królestwo w celu rozwiązywania problemów w powojennym świecie (zgodnie z tym co już w roku 1943 było zamierzeniem Winstona Churchilla). Na siedzibę Rady Europy wybrano Strasburg, symbol francusko-niemieckiego pojednania. Cele Rady Europy są następujące:

- praca na rzecz zwiększenia jedności europejskiej,
- ochrona zasad demokracji parlamentarnej i praw człowieka,
- poprawa warunków życia i ochrona wartości ludzkich.

Każde państwo członkowskie (lub kandydujące) musi przestrzegać prawa i zagwarantować prawa człowieka oraz podstawowe swobody obywatelskie.

Pięćdziesiąt lat później, w dniu 1 stycznia 1997 roku, w skład Rady Europy wchodziło już 40 członków, czyli wszystkie kraje Europy łącznie z Federacją Rosyjską, z wyjątkiem Białorusi i kilku krajów dawnej Jugosławii.

POCZĄTEK DZIAŁALNOŚCI NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA

W 1961 roku Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy zaproponowało Komitetowi Ministrów, aby włączył problemy ochrony środowiska do swojego programu pracy międzyrządowej. Propozycja ta została przyjęta i w roku 1962 powołano Europejski Komitet Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych. Komitet pracował aż do roku 1995, dając pracownikom rządowym oraz naukowcom ogromne możliwości omawiania problemów związanych z ochroną środowiska, proponując jednocześnie sposoby i środki ich rozwiązywania.

Początkowo zajęto się problemami zanieczyszczenia mórz, ochroną środowiska, utrzymywaniem przyrody dzikiej, pestycydami i zanieczyszczeniem gleby. Opublikowano wiele prac w „Nature and Environment Series” np.: „Zarządzanie lasami” (1968), „Ochrona gleby” (1972), „Ssaki zagrożone” (1976), „Mapa roślinności” w skali 1:3 000 000, „Zachowanie się zwiedzających w obszarach chronionych” (1981) oraz „Łąki suche” (1981).

Komitetowi Ministrów przedłożono wiele rezolucji i rekomendacji:

„Wprowadzenie zasad ochrony środowiska do systemu nauczania” (R/71/14), „Ochrona wybrzeży” (R/73/29), „Zagrożone tereny alpejskie”

(R/75/22), „Dostęp do przyrody” (R/81/8). Wydano wiele map, np.: „Woda” (1968), „Gleba” (1972) oraz „Tereny górskie” (1976).

Komitet w bardzo szybkim czasie zorientował się, że nie osiągnie wyznaczonych sobie celów bez pomocy ze strony społeczeństwa. Za radą Komitetu, Rada Europy zainicjowała w roku 1970 pierwszy Europejski Rok Ochrony Przyrody. Inicjatywa ta odniosła ogromny sukces. Dwa lata później, w roku 1972 w Sztokholmie, odbyła się pierwsza Światowa Konferencja o Środowisku. W 1973 roku rząd Austrii zaprosił członków Rady Europy do udziału w pierwszej Europejskiej Konferencji Ministerialnej, która odbyła się w dniach 28–30 marca 1973 r. Podczas Konferencji zdecydowano, że Rada Europy powinna koncentrować się na działaniach na rzecz ochrony środowiska. Oto niektóre efekty tych działań.

Spis fauny, flory oraz siedlisk naturalnych

Wykonano wiele badań w celu oznaczenia gatunków zagrożonych. Aktualny wykaz tych gatunków przedstawia się następująco:

	Liczba gatunków	Liczba gatunków zagrożonych	Procent gatunków zagrożonych [%]
Ssaki	156	66	42
Ptaki	400	72	18
Gady	102	46	45
Płazy	43	13	30
Ryby	200	103	52

Podobna sytuacja dotyczy bezkręgowców. Wśród 380 europejskich motyli są 102 gatunki zagrożone. Flora znajduje się w równie złej sytuacji. Wśród 11 000 gatunków roślin naczyniowych zagrożonych jest 2 375 czyli 22%.

Przyczyny są przede wszystkim pośrednie. Chociaż wiadomo, że najważniejszymi przyczynami to pozyskiwanie terenów podmokłych dla rolnictwa, zanikanie innych elementów naturalnych w wyniku rozwoju miejskich aglomeracji i infrastruktury. Wśród przyczyn znajdują się inne czynniki, których efekty są widoczne dzisiaj; nadużywanie pestycydów i nawozów chemicz-

nych spowodowało ogólne pogorszenie stanu środowiska naturalnego.

Uprawy monokulturowe na większą skalę oraz walka o optymalną wydajność są bezpośrednią przyczyną powstawania mało zróżnicowanego krajobrazu. Wzrastająca liczba dróg i innej infrastruktury dzieli krajobraz na małe, odizolowane części. Populacje zwierząt zostały zredukowane do grup, które nie są w stanie prowadzić nieodzownej wymiany. Zmiany te przebiegają niezwykle gwałtownie.

Inna seria badań jest związana z biotopami charakterystycznymi dla Europy: śródziemnomorskie maqui, krajobraz żywoplotowy, wrzosowiska, torfowiska, lasy aluwialne, łąki wapienne, roślinność halofityczna i wydymowa. W badaniach tych oznaczono najbardziej reprezentacyjne stanowiska, natomiast rządy państw poproszono o włączenie je do Europejskiej Sieci Rezerwatów Biogenetycznych.

Europejska Sieć Rezerwatów Biogenetycznych

Sieć ta została zaakceptowana przez Komitet Ministrów w roku 1976 jako narzędzie do zachowania dziedzictwa przyrodniczego. Rezerваты biogenetyczne mogą się znacznie różnić wielkością, ale muszą dawać schronienie tym gatunkom typowym dla fauny i flory, które są wyjątkowe, rzadkie i zagrożone. Sieć rozwija się w dwóch różnych, uzupełniających się kierunkach:

- państwa mogą wskazać swoje rezerваты naturalne, które ich zdaniem kwalifikują się do sieci poprzez wypełnienie szczegółowego formularza; zgłoszenia są następnie sprawdzane przez Sekretariat oraz Komisję Ekspertów, a następnie zaakceptowane lub odrzucone.
- na podstawie systematycznych spisów przygotowanych przez Radę Europy rządy mogą włączyć do sieci najbardziej charakterystyczne siedliska niezależnie od tego, czy obecnie znajdują się one pod ochroną czy nie.

Niewątpliwie włączenie do sieci wszystkich oznaczonych siedlisk jest zadaniem długoterminowym, ale jest to jedyny sposób zapewnienia ochrony wszystkim komponentom naszego naturalnego dziedzictwa genetycznego. Do sieci wprowadza-

dzono już 340 rezerwatów o łącznej powierzchni 3 824 492 hektarów.

Dyplom Europejski

„Dyplom Europejski” został ustanowiony 25 lat temu na mocy uchwały [65] 6. Ta prestiżowa nagroda jest niewątpliwie najbardziej znaczącym sposobem utrzymania niezwykle siedlisk naturalnych Europy. Dyplom przyznaje się stanowiskom o ogólnoeuropejskim znaczeniu dla fauny, flory i krajobrazu i które są dobrze oraz efektywnie chronione poprzez skuteczną integrację ochrony środowiska i działalności człowieka.

Przyznawanie Dyplomu jest procesem złożonym i wymaga analizy wykonanej przez eksperta na miejscu. Dyplom przyznaje się na okres pięciu lat, który może być ponownie przedłużany. Co roku w Sekretariacie należy złożyć roczne sprawozdanie zawierające opis stanu fauny i flory oraz ewentualne zmiany zachodzące zarówno w sferze ekologii jak również administrowaniu i zagospodarowaniu stanowiska. W przypadku zniszczenia stanowiska Dyplom może zostać odebrany. Przysłowiowy „Miecz Demoklesa” jest najlepszą motywacją. Ewentualność utraty Dyplomu jest wystarczającą motywacją do zachowania cennych stanowisk co najmniej przed sporadycznymi, aczkolwiek poważnymi zagrożeniami.

Złożono około 60 podań i przyznano 46 Dyplomów dla 16 krajów (wśród odbiorców Dyplomów są również państwa, które nie są członkami Rady Europy). Znaczącymi przykładami takich stanowisk są: Rezerwat Camargue (Francja), Szwajcarski Park Narodowy (Szwajcaria), Park Narodowy Donana (Hiszpania), Rezerwat Przyrody Teberda (Rosja), Rezerwat Wrzosowisk Luneburg (Niemcy), Park Krajobrazowy Wachau (Austria) oraz Niemiecko-Luksemburski Park Przyrodniczy (Niemcy, Luksemburg).

Centrum NATUROPA

W celu podniesienia poziomu świadomości społeczeństw oraz odpowiednich władz, Rada Europy ustanowiła w roku 1967 Centrum Informacji i Dokumentacji Ochrony Przyrody NATUROPA.

Oprócz Sekretariatu w Strasburgu dystrybucją informacji oraz dokumentacji zajmują się ponadto sieci Agencji Państwowych znajdujących się we

wszystkich krajach członkowskich oraz krajach korespondenckich jak również w niektórych krajach nie zrzeszonych. Obecnie wysiłki Centrum skoncentrowane są na wprowadzeniu Ogólnoeuropejskiej Strategii Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej. Wiedza i środki Centrum powstały z wielu różnorodnych inicjatyw.

– Publikacje:

magazyn NATUROPA publikowany trzy razy do roku w czterech językach – angielskim, francuskim, niemieckim i włoskim; dwumiesięcznik, biuletyn publikowany w pięciu językach, podobnie jak NATUROPA i dodatkowo w języku rosyjskim, dotyczący Strategii Ogólnoeuropejskiej.

– Centrum Dokumentacyjne:

dostępne dla ekspertów i zainteresowanych wraz z dwumiesięcznikiem, biuletynem informującym o najnowszych osiągnięciach;

– Kampanie:

rok 1970 oraz 1995 były obchodzone pod hasłem Roku Ochrony Przyrody, przeprowadzano również szereg inicjatyw dotyczących gleby, wody pitnej, terenów podmokłych, rolnictwa, przyrody dzikiej.

Edukacja i szkolenie

Uznaje się i popiera znaczenie edukacji młodzieży; Rada Europy i w tym zakresie przeprowadziła pionierskie działania: w 1971 roku zaproponowała, aby ministerstwa oświaty w państwach członkowskich wprowadziły „ekologiczny wymiar” do programów szkolnych.

W 1990 roku Rada Europy przeprowadziła ważną dyskusję na temat roli muzeów w edukacji społeczeństwa, a szczególnie młodych ludzi; organizowane są różnego rodzaju szkolenia w sektorach rolniczych i wiejskich:

- seminaria o szkoleniach na temat ochrony środowiska, prowadzonych dla rolnictwa jak również w celu przedstawienia nowych sposobów zagospodarowania środowiska w rejonach wiejskich (1987);
- badania na temat „edukacji o środowisku dla społeczności wiejskiej” (1987);
- badania nad „żywołotami” (1987) oraz nad „problemem ochrony gleb” (1988);

- zalecenia ([90] 17) dotyczące włączenia edukacji o środowisku do szkoleń rolniczych na poziomie szkół średnich.

Konwencja o Ochronie Dzikiej Przyrody i Siedlisk Naturalnych Europy (Konwencja Berneńska)

Ten międzynarodowy obowiązujący organ prawny, zwany ogólnie „Konwencją Berneńską”, obejmuje w całości dziedzictwo naturalne naszego kontynentu. Jego celem jest ochrona zagrożonych gatunków flory i fauny jak również ich siedlisk, zagrożonych siedlisk naturalnych oraz zabezpieczenie gatunków migrujących oraz ich siedlisk.

Ochrona gatunków migrujących to dla Konwencji odmienna dziedzina zależności pomiędzy Północą i Południem Europy. Tak więc, oprócz 28 państw członkowskich Rady Europy oraz Społeczności Europejskiej, w skład Konwencji wchodzi jeszcze Burkina Faso, Senegal, Tunezja, jak również Ukraina. Białoruś, Chorwacja, Maroko i Federacja Rosyjska zostały zaproszone do udziału w Konwencji.

Należy przytoczyć następujące fakty w związku z Konwencją:

- dla 692 ściśle chronionych gatunków flory wprowadzono całkowity zakaz zbierania, kolekcjonowania, ścinania lub wrywania oraz ochronę siedlisk;
- dla ściśle chronionych gatunków fauny wprowadzono zakaz wyłapywania, niszczenia miejsc lęgowych lub żerowisk, zakłócania spokoju, niszczenia lub zabierania jaj, zabijania lub handlu. Powyższy zakaz dotyczy 111 gatunków ssaków, 294 gatunków ptaków, 84 gatunków gadów, 46 gatunków płazów, 14 gatunków ryb oraz 101 gatunków bezkręgowców;
- wprowadzono nakaz ochrony chronionych gatunków fauny przed zagrożeniami poprzez zamknięcie sezonów łowieckich, czasowe lub lokalne zakazy eksploatacji, kontrolowaną sprzedaż, wprowadzenie opłat za sprzedaż lub transport oraz zakaz niektórych sposobów i metod polowania.

Komitet reprezentujący Stronę Umowy zajmuje się obecnie konkretnymi sytuacjami konfliktowymi, w tym szczególnie gatunkami zagrożonymi.

Organizacje pozarządowe mogą brać udział w spotkaniach Stron Umowy i odgrywać ważną rolę w kontrolowaniu wprowadzania Konwencji w życie.

Ogólnoeuropejska Strategia Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej

Rada Europy posiada również długą tradycję działalności w różnych dziedzinach związanych z zagospodarowaniem terenów wiejskich, a w szczególności działalności związanej z zależnościami pomiędzy rolnictwem a ochroną przyrody i gleby, zagospodarowaniem krajobrazu, ochroną dzikich roślin macierzystych dla roślin uprawnych oraz wpływem wprowadzania genetycznie zmodyfikowanych organizmów.

Podczas 6. Europejskiej Konferencji Ministerialnej Ochrony Środowiska (Bruksela, październik 1990), przyjęto oficjalnie Europejską Strategię Ochrony. Ta deklaracja zasad została oparta na zasadzie „Rozwoju Zrównoważonego” (Sustainable Development) i jest wspianym przewodnikiem przedstawiającym strategię planowania i zarządzania terenami naturalnymi.

Po zakończeniu Światowej Konferencji o Środowisku i Rozwoju w Rio de Janeiro (czerwiec 1992) oraz otwarciu Rady Europy dla wszystkich krajów europejskich, strategia ta przekształciła się w Ogólnoeuropejską Strategię Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej, która uzyskała poparcie podczas Konferencji Ministerialnej pt. „Środowisko dla Europy”, mającej miejsce w Sofii (październik 1995).

Ta Ogólnoeuropejska Strategia została przygotowana we współpracy z licznymi partnerami i zawiera podstawowy plan działania, oparty na następujących celach i założeniach:

Cele:

- zredukowanie podstawowych zagrożeń dla różnorodności biologicznej i krajobrazowej Europy;
- wzmocnienie zdrowotności i różnorodności biologicznej oraz krajobrazowej Europy;
- wzmocnienie ekologicznej jedności Europy jako całości;
- zapewnienie pełnego udziału społeczeństw w ochronie różnorodności biologicznej i krajobrazowej;

Założenia:

- ochrona, rozwój i przywrócenie kluczowych ekosystemów, siedlisk, gatunków i cech krajobrazowych poprzez tworzenie i efektywne zagospodarowanie Ogólnoeuropejskiej Sieci Ekologicznej;
- kontrolowane zarządzanie i stosowanie pozytywnego potencjału różnorodności biologicznej i krajobrazowej Europy poprzez optymalne wykorzystywanie społecznych i ekonomicznych możliwości na szczeblu krajowym i regionalnym;
- integracja ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz kontrolowane zastosowanie założeń we wszystkich sektorach zarządzających lub mających wpływ na tę różnorodność;
- informacja lepszej jakości oraz świadomość o problemach różnorodności biologicznej i krajobrazowej, zwiększony udział społeczeństwa w działaniach zmierzających ku ochronie i zwiększeniu tej różnorodności;
- lepsze zrozumienie stanu różnorodności biologicznej i krajobrazowej Europy oraz procesy zachowujące tę różnorodność;
- zapewnienie odpowiednich środków finansowych dla wprowadzenia Strategii.

Wybrano następujące działania:

0. Ogólnoeuropejska akcja mająca na celu rozpoczęcie procesu wprowadzania Strategii;
1. Założenie Ogólnoeuropejskiej Sieci Ekologicznej;
2. Wprowadzenie wniosków dotyczących róż-

norodności biologicznej i krajobrazowej do poszczególnych sektorów;

3. Podnoszenie poziomu świadomości i wsparcie ze strony decydentów i społeczeństwa;
4. Ochrona krajobrazów;
5. Ekosystemy brzegowe i morskie;
6. Ekosystemy rzeczne i pokrewne tereny podmokłe;
7. Ekosystemy lądowych terenów podmokłych;
8. Ekosystemy łąkowe;
9. Ekosystemy leśne;
10. Ekosystemy górskie;
11. Akcje wspierające ochronę gatunków zagrożonych

Organem „Decydującym” Strategii jest „Rada Ogólnoeuropejskiej Strategii Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej”, w skład której wchodzi reprezentanci z 54 państw. Określa ona politykę oraz priorytety w celu wprowadzenia „czteroletnich” i „rocznych” programów pracy. Międzynarodowe organizacje rządowe i pozarządowe włączyły się jako obserwatorzy do tego obszernego programu.

„Biuro Wykonawcze” (złożone z 15 wyższych urzędników), reprezentujące europejskie regiony biogeograficzne oraz organizacje, nadzoruje wprowadzanie programu przyjętego przez Radę.

Sekretariat jest prowadzony przez Radę Europy oraz Program Środowiskowy Narodów Zjednoczonych (UNEP), jednakże inne organizacje (np. IUCN) mogą również być bezpośrednio zaangażowane.

Tłumaczenie z języka angielskiego: BARBARA KOTARBA